

Олег Єзрешій

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

Єпископи Григорій Хомишин і Миколай Чарнецький: проблема взаємовпливу

Нині, в умовах виражених десакралізаційних ознак, постає нагальна необхідність вивчення творчої спадщини не лише визначних громадсько-політичних чи просвітницьких, а й релігійно-церковних діячів. Вивчення історичного досвіду їхньої діяльності сприятиме плеканню історичної пам'яті, запозиченню характерних рис повсякденного життя предків. Особливого акценту вимагає дослідження життєдіяльності і повсякденної практики ієрархів Української Греко-Католицької Церкви, адже науково доведена роль релігійних діячів цієї конфесії в громадсько-політичному і культурно-просвітницькому житті України упродовж XIX–XX століть. У цьому контексті пізнавальними, на наш погляд, видаватимуться історичні екскурси у вивчення діяльності владик Станиславівської єпархії – наших краян, які своїм подвижницьким життям сприяли розвитку духовності. Особливо варто відзначити єпископів Григорія Хомишина і Миколая Чарнецького. Перший упродовж сорока років був єпископом-ординарієм Станиславівської єпархії, лишив по собі десятки творів (пастирських послань та листів до духовенства і вірних, публіцистичних напрацювань); другий, будучи унікальним духівником, жертвеним монахом, допоміг (і допомагає!) значній кількості вірян.

Постановка нами проблеми («Про грозу духової руїни»: єдність «теорій» та практик єпископів Григорія Хомишина і Миколая Чарнецького) зумовлена фактом, що долі обидвох ієрархів тісно перепліталися. Висока посада єпископа-ординарія передбачає написання теоретичних праць, звернень до духовенства, вірян (варто згадати, наприклад, праці та пастирські листи владика Г. Хомишина: «Українська проблема», «Національна чи об'явлена віра?», «Про грозячі небезпеки», «Про політичне положення українського народу у польській державі», «О сліпоті душевній», «Про грозу духової руїни» [8] та ін.). Разом з тим, так би мовити, «теоретизування» Григорія Хомишина, його організаційний хист аж ніяк не означають, що владика був слабким духівником чи сповідником. З іншого боку, монаші обіти Миколая Чарнецького, його дар духівника абсолютно не заперечують і не применшують неабияких теоретичних навичок ієрарха (владика отримав високий ступінь доктора богослов'я).

У пропонованій статті прагнутимемо реалізувати наступні завдання. По-перше, розкрити співпрацю двох священнослужителів у громадській і релігійно-церковній площині; по-друге, визначити вклад обох ієрархів у поширення духовності краю; по-третє, використовуючи методи історичної екстраполяції, провести паралелі між епохами, «узяти на озброєння» окремі важливі сакральні риси як вказаних ієрархів, так і людей, що представляють визначену історичну епоху.

Прикметно, що біографії обох ієрархів у чомусь подібні. Обидва народилися в бідних селянських родинах: Григорій Хомишин 1867 р. в с. Гадинківці Гусятинського повіту, що на Тернопільщині, а Миколай Чарнецький 1884 р. в с. Семаківці нині Коломийського району Івано-Франківської області. Батьки М. Чарнецького жили і працювали при парафії о. Каратницького, котрий

опікувався їхньою багатодітною родиною. Початкову освіту Миколай здобув у м. Тлумач, а згодом завдяки сприянню священника Каратницького вступив до гімназії св. Миколая у Станиславові (нині – Івано-Франківськ). Саме у Станиславові і відбулося знайомство між двома священнослужителями.

Григорій Хомишин прибув до міста на початку 1890-х рр. після отримання освіти в Тернопільській гімназії і Львові (навчався на богословському факультеті Львівського університету). Саме у Станиславові у 1893 р. Г. Хомишина було рукоположено на священника, після чого він стає кафедральним сотрудником. Невдовзі на шість років (з 1893 по 1899 р.) отця Григорія за сприяння тогочасного єпископа-ординарія Ю. Сас-Куїловського було направлено на навчання до Риму, на богословські студії «Августінеум» поглиблювати свої знання з теології. І тільки у березні 1899 року тридцятидворічний доктор теології Григорій Хомишин повертається до Станиславова.

Тим часом покликання М. Чарнецького до духовного стану визрівало вже в юнацькому віці. За спогадами гімназійного товариша о. Атанасія Тимківа, у гімназії Миколай відзначався великою пильністю і побожністю. Ось як згадують про нього його гімназійні товариші: «У виконанні своїх обов'язків, точний і покірний, правдомовний, нікому не завидував. У його присутності не можна було зле говорити про других, навіть жартома, або прозивати, бо він все ставав в їх обороні. Мав бистрий ум і сильну пам'ять. Скромне носив убрання і був задоволений тим, що має!» [2, С. 1].

Після закінчення Станиславівської гімназії М. Чарнецький виявив бажання вступити до духовної семінарії. Оскільки в Станиславові на той час (йшов 1904 р.) духовного навчального закладу ще не було, новообраний станиславівський владика Г. Хомишин (його висвячено на єпископа митрополитом А. Шептицьким, єпископами Й. Більчевським і Й. Теодоровичем у червні 1904 р.) вирішив направити М. Чарнецького до Риму на філософсько-богословські студії [1, с. 1]. Навчання тривало шість років: два роки філософії й чотири – теології. Протягом цього часу Миколай вивчав іноземні мови, пізнавав давню та сучасну римську і християнську культури, познайомився з відомими релігійно-церковними діячами, зокрема товаришував з Леонідом Федоровим, майбутнім екзархом Греко-Католицької Церкви в Росії.

Варто також зазначити, що до свого єпископського призначення Григорій Хомишин пропрацював два з половиною роки другим кафедральним сотрудником у Станиславові, майже один рік парохом Коломиї і практично два роки ректором Львівської духовної семінарії.

Саме єпископ Григорій Хомишин у 1909 р. рукоположив двадцятип'ятирічного М. Чарнецького на священника. Після свого рукоположення М. Чарнецький їде до Риму, аби продовжити навчання, а закінчивши свої студії у Римі, 1910 р. здобуває ступінь доктора богослов'я і повертається до Станиславова [2, с. 1]. Саме єпископ Г. Хомишин запропонував М. Чарнецькому посаду професора філософії і фундаментальної догматики нещодавно створеної Станиславівської духовної семінарії (урочисто відкрито 1907 р.) Крім того, М. Чарнецький упродовж багатьох років виконував обов'язки духівника семінарії.

Зазначимо, що у семінарії отець-доктор був для семінаристів і викладачів взірцем покори та аскези, а також великої жертвовної любові. Дух молитви та аскези о. Миколая створював у семінарії атмосферу надприродного життя. Ось як про нього писав один з відвідувачів семінарії, відомий релігійний і громадський діяч о. Йосафат Жан ЧСВВ: «Я змінив мій латинський обряд на візантійський у 1911 році. Після своєї першої Святої Літургії у візантійському обряді я поїхав у Станіславів. Там я привітав ректора семінарії з гарним заведеним порядком у семінарії та із надзвичайно високою духовністю поміж семінаристів.

Ректор відповів, що мені слід привітати з цим отця-духівника семінарії, преп. Миколая Чарнецького. І він додав: «Це справжній і чудовий аскет». Я пішов до кімнати преподобного о. Чарнецького і запитав його, якими засобами йому вдалося запровадити своїх семінаристів на такий чудовий шлях. – «Набожністю до Найсвятішого Серця. Наш Господь обіцяв благословити всі починання Його відданих слуг» [2, с. 2].

Втім, Перша світова війна, що розпочалася влітку 1914 року, спричинила закриття Станиславівської духовної семінарії. В ході російської окупації багатьох греко-католицьких священників було заарештовано й вивезено. Складна військово-політична ситуація зумовила річну еміграцію єпископа Г. Хомишина до Відня. Отець М. Чарнецький вирішив залишитися на батьківщині, нерідко пішки відвідував сусідні села і відправляв там Богослужіння. Він жадав бесіди з Богом на самоті, молитви у тиші до самозабуття. Власне, бажання самозреченого служіння Господові й спонукало отця Чарнецького вступити до монастиря Отців Редemptористів. Отець Миколай вибрав для себе цей чин – чин Найсвятішого Ізбавителя і вступив у жовтні 1919 року до новіціату Отців Редemptористів. Облечення в чернечу рясу отця Чарнецького відбулося в монастирській каплиці у Львові. Вже через рік, 16 жовтня 1920 року, М. Чарнецький склав свої перші монаші обіти. Владика Хомишин з важким серцем відпускав о. Миколая, кажучи: «Отак, найліпші мене покидають!» [2, с. 2].

У міжвоєнні роки українці, як відомо, опинилися між чотирма державами – Радянським Союзом, Польщею, Чехословаччиною і Румунією. Польські правлячі кола, зокрема, ігноруючи міжнародні домовленості, відмовляли українському населенню в праві на вільний національний розвиток і проголошували необхідність утворення однопольської держави шляхом примусового ополячення поневоленого народу. У зв'язку з цим окупаційний режим спрямував свої зусилля на знищення українського національно-визвольного руху і перетворення захоплених земель в інтегральну частину польської держави. У березні 1920 р. було заборонено вживати назви «Галичина», «Україна», «українець». Замість них запроваджували назви «Малопольська Вєсходня», «русін», «русінські». Українську мову усували з урядових установ, діяльність українських політичних партій припиняла, газети закривалися [5, с. 155].

Греко-Католицька Церква в особі митрополита Андрея Шептицького намагалася убезпечити вірян від загроз полонізації. Митрополит, зокрема, намагався зарадити ревіндикації (акції примусового навернення православних Польщі у католицизм, здійсненої упродовж 1937–1938 рр. силами польського Корпусу Охорони Прикордоння). Єпископ Григорій Хомишин видав низку пастирських послань та листів до духовенства і вірних («Про політичне положення українського народу в польській державі», 1931 р.; «Українська проблема», 1932 р., «Про большевицьке переслідування релігії», 1930 р.; «Про грозячі небезпеки», 1925 р. та ін.), в яких виклав власне бачення нормалізації українсько-польських відносин. Станиславівський єпископ у міжвоєнний період ініціював низку культурно-просвітницьких та громадських організацій, які, за задумом ієрарха мусили оптимізувати складну релігійну ситуацію в Галичині, додати людям практикуючої християнської віри. Було створено, зокрема, просвітницьке товариство «Скала» (1934 р.), Українську Християнську організацію (1925 р.), Українську католицьку народну партію (1932 р.), католицьке товариство для молоді «Єдність», 1928 р. та ін. Єпископ Григорій Хомишин своєю громадською діяльністю у міжвоєнний період здобув репутацію незламного борця за католицьку віру [3].

У другій половині 1920-х років у отців-редемптористів, зокрема М.Чарнецького, з'являється нове поле для місійної праці – Волинь, де необхідно було об'єднати Церкву. Колись на Волині успішно розвивалася Католицька Церква східного обряду, тут проживали мільйони українських греко-католиків. Але після трьох поділів Польщі (відповідно 1772, 1792, 1795 рр.) ця територія відійшла Росії, а отже відбувалося насильне насадження російського православ'я спочатку імператрицею Катериною II, а далі імператором Олександром II. Розпочавши свою місійну справу, отці-редемптористи потрапили між двох вогнів: Російську православну Церкву і Польську римо-католицьку. Отці розгорнули активу апостольську працю, душею якої був отець М. Чарнецький [1, с. 1,2].

Прагнучи працювати задля об'єднання християн і навернення духовно опущених людей, у 1926 р. отці-редемптористи Львівської провінції Згромадження редемптористів відкривають у місті Ковелі на Волині свій місійний осередок. Як ревного місіонера, туди було направлено і о. Чарнецького. Невдовзі він здобув велику пошану серед місцевих людей, навіть серед православного духовенства. Своєю ерудованістю, а поряд з цим простотою, духом східних отців, вабив до себе людей, а через себе – до Христа та Вселенської Церкви. Відкривши монастир і церкву в Ковелі, о. Миколай докладає всіх зусиль, щоб дотримуватися чистоти східного обряду в Літургії. Апостольська праця, душею якої був о. Миколай, приносить плоди (загалом у 1927 р. до з'єднання зголосилося 5 тис. осіб).

Однак нагальною за тих суспільно-політичних і релігійно-церковних обставин видавалася потреба іменування єпископа східного обряду з повною юрисдикцією на волинських землях. Врешті Папа Пій XI у 1931 р. іменував о. М. Чарнецького титулярним єпископом Лебедським і призначив його Апостольським Візитатором для католиків східного обряду Волині, Підляшшя та Полісся. Додамо, що висвячення на єпископа відбулося 8 лютого 1931 року в церкві Отців Редемптористів у Римі, перед Чудотворною іконою Матері Божої Неустанної Помочі. Головним святителем був якраз Преосвященний Владика Григорій Хомишин. Додамо, що о. М. Чарнецький обіймав цю високу посаду майже 14 років як місіонер та єпископ! [2, с. 2; 6].

Першого вересня 1939 р. нападом гітлерівської Німеччини на Польщу розпочалася Друга світова війна. Територія Західної України невдовзі була анексована Радянським Союзом, що спричинило нову політико-ідеологічну ситуацію в регіоні. Припинили свою діяльність українські політичні партії і громадські організації, що легально функціонували в добу Другої Речі Посполитої. З осені 1939 р. до осені 1940 р. у Західній Україні було репресовано за політичними ознаками, депортовано до Сибіру без суду і слідства близько 10% населення [4, с. 312]. Відповідно до чинного радянського законодавства відокремлено Церкву від держави, в школах припинено викладання релігії, націоналізовано церковні і монастирські землі. Крім того, закрито навчальні заклади Греко-Католицької Церкви: Богословську академію, духовні семінарії, наукові установи [7, с. 108].

У листопаді 1943 р. появилася спільне Пастирське послання ієрархів Греко-Католицької Церкви до українців «Про моральне спустошення народу». У посланні говорилося: «У важкому лихолітті, коли приходиться всім нам переносити непосильні терпіння, складати Господеві болючі жертви, коли над усім народом зависли чорні хмари воєнної бурі і в очі кожного заглядає смерть ... відзиваємося до Вас, Дорогі Браття і Сестри, оцим спільним Пастирським посланням» [3, с. 133].

І дійсно, в умовах воєнних лихоліть частішали випадки наруги над священнослужителями. Дискримінацій зазнав, зокрема, і єпископ Миколай Чарнецький. Так, у 1939 році, під час першої радянської окупації, редemptористів вигнали з Волині, тож священнослужитель був змушений оселитися у Львові, в монастирі на нинішній вулиці Івана Франка. Після відновлення діяльності Львівської богословської академії у 1941 р., владика Миколай став одним з її професорів. Він викладав деякі філософські дисципліни, психологію та моральне богослов'я. Завдяки внутрішньому спокоеві, опертому на міцній та непохитній вірі у Боже Провидіння, глибокій покорі та молитовному духові студенти вважали владика за святого. Як вони самі стверджували, Кир Чарнецький був для них найкращим взірцем монаха й людини. Єпископ Чарнецький виховував молодих студентів у дусі дитинного довір'я до Божого Провидіння та опіки. Власним життям, своєю надією на Божу силу та допомогу владика подавав їм живе свідчення істинного християнського життя. Отець Степан Вівчарук, що на той час був студентом владика Миколая, згадував: «Це було під час бомбардування Львова. Ми були в класі, і раптом сирена повідомила про нанесення повітряного удару на місто. Але Кир Миколай спокійно продовжував свою лекцію. Коли місто вже почали бомбардувати, деякі семінаристи налякались. Зауваживши це, Преосвященний впевненим тоном звернувся до них: «Можливо, ви хочете сховатися до підземелля? Ви можете йти. Але не бійтеся, ми є в Божих руках» [2, с. 3]. Коли радянські війська вдруге в 1944 р. зайняли Галичину, розпочалася довга і важка Хресна Дорога як Преосвященних владик Г. Хомишина і М. Чарнецького, так і Греко-Католицької Церкви загалом. Так, у ніч на 12 квітня 1945 р. було заарештовано нового митрополита Йосифа Сліпого та єпископів М. Будку, Г. Хомишина, М. Чарнецького, І. Лятишевського, велику кількість священників [9, с.21].

Десятого травня 1945 р. після допитів станиславівському єпископові було висунуто обвинувачення, які зводилися до 4-х пунктів: проводив антирадянську діяльність в період Другої Речі Посполитої; у міжвоєнний період активно допомагав пропольським організаціям і установам; в умовах Другої світової війни був колабораціоністом; був прихильником створення Української держави 30 червня 1941 р. Владика Г. Хомишин, якщо вірити матеріалам архіву, ознайомився із обвинуваченням 12 травня 1945 р. А 28 грудня того ж року владика помер у лікарні Лук'янівської в'язниці в Києві. У спеціальному акті лікар Фридберг зазначив, що це трапилося «при явищах наростаючої серцевої слабкості, від старечої дряхлості і елементарної дистрофії» [3, с.137].

Владика М. Чарнецький упродовж 1945–1946 рр. перебував у в'язницях Львова і Києва, де над священнослужителем жахливо знущалися: будили серед ночі, допитували, били. У 1946 р. врешті оголосили вирок: як «агентів Ватикану» – 10 років у зоні посиленого режиму. Спочатку владика М. Чарнецького разом з митрополитом Й. Сліпим відіслали до сибірського містечка Маріїнська Кемеровської області. Згідно з достовірними джерелами, за час свого ув'язнення (від арешту у Львові в квітні 1945 року до свого звільнення в 1956 році) єпископ М. Чарнецький відбув 600 годин допитів і катувань, побував у 30-ти різних в'язницях і таборах примусової праці [2, с. 4].

Останні роки свого ув'язнення Кир Миколай провів у тюремному шпиталі в Мордовії. У 1956 р. стан здоров'я владика настільки погіршився, що лікарі навіть не давали надії на життя. Табірне керівництво вважало його за безнадійно хворого, а тому вирішило відіслати владика до Львова. Сестри Милосердя св. Вінкентія с. Онисима Римик та с. Миколая Пандрак, що були свідками його повернення, згадують: «Наші священники привели його з вокзалу до нас по вул. Огієнка – там мешкало близько двадцяти сестер. Як увійшов, запала хвиля

мовчання. Страшно було дивитися: худесенький, шкіра і кості. Коли сестри побачили Владика такого виснаженого, дуже худого, з палицею, вони розплакалися. Владика тричі хворів на гепатит (жовтяницю), мав багато інших недуг, а тому відразу мусив лягти до лікарні» [2, с. 4].

Через деякий час владиці полегшало, що здавалося чудом. Опісля він замешкав з братом Климентієм, ЧНІ на вулиці Вечірній, 7 у Львові де за владикою Чарнецьким дбайливо доглядали співбрати та сестри Милосердя. Тут Кир Миколай продовжував свій апостолят молитви та терпіння. Після повернення єпископ висвятив понад 10 священників. І все ж чудесне покращення стану здоров'я владики не було тривалим 2 квітня 1959 року Преосвященний відійшов у Вічність. Його останніми словами було тепле звернення до Матері Божої Неустанної Помочі, до якої завжди мав велике синівське довір'я. Похорон владики Чарнецького відбувся 4 квітня 1959 року. Опис похорону, що зберігся в архіві Йорктонської провінції Згромадження редемптористів, закінчується такими словами: «Ми думаємо, що прийде день, коли він буде канонізований, бо він був справді святим єпископом» [2, с. 5].

Зважаючи на свідоцтво праведного життя блаженних пам'яті єпископів Григорія Хомишина і Миколая Чарнецького, зокрема їхню витривалість, мужність та вірність Христовій Церкві, виявлені в часи переслідувань, розпочато беатифікаційний процес. У березні 2001 року цей процес завершився на єпархіяльному рівні і справу передано до Апостольської Столиці. У квітні 2001 року Святійший Отець Іван Павло II підписав декрет про беатифікацію єпископів Миколая Чарнецького та Григорія Хомишина як блаженних мучеників за Христову Віру. Під час Святої Архієрейської Літургії 27 червня 2001 року Божого у Львові Святійший Отець Іван Павло II проголосив обох священнослужителів блаженними.

На наш погляд, складно серед біографій єпископів Греко-Католицької Церкви ХХ ст. знайти аналоги такого подвижницького і мученицького життя, яке провели ієрархи Григорій Хомишин і Миколай Чарнецький. Головний приклад владик – жива практикуюча віра – «практикуюче християнство», якого так бракує нинішньому поколінню християн.

Список використаних джерел

1. Балущка Л. Блаженний Миколай Чарнецький. Чудо-зцілення // Дзвін з Фатіми. – 2007 р. – № 4 (33). – Липень-Серпень / http://www.saintjosaphat.org/dzvin_z_fatimy/2007/33/article/blazhenyy-mykolay-charnetskyu.
2. Блаженний Священномученик Миколай Чарнецький / <http://www.cssr.lviv.ua/saints/mykolay-charnetskyu>. – 6 с.
3. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 137 с.
4. Історія України / за ред. В. Смолія. – К.: Альтернативи, 1997. – 422 с.
5. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – 203 с.
6. Лабінська К. Український чудотворець Миколай Чарнецький / http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/events_people/36456/
7. Марчук В. Українська Греко-Католицька Церква: історичний нарис. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 164 с.
8. Пастирський лист Григорія Хомишина єпископа Станиславівського до духовенства і вірних станиславівської єпархії про грозу духової руїни. – Львів: Бібліотека Української Католицької Організації, 1933. – 40 с.
9. Сергійчук В. Нескорена Церква: подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу. – К.: Дніпро, 2001. – 492 с.